

Egy lokálpatrióta könyvről

Könyvtárosok körében is jól ismertek a veszprémi hetytörténeti-honismereti kiadványok, hiszen jó néhány esetben ez a megye vállalta az újabb és újabb helyi feldolgozások megjelentetésének műfajteremtő elsőségét (helytörténeti lexikon, a megyei sajtóbibliográfia stb.).

Huszonöt éve indította útjára a Veszprém megyei Honismereti (akkor még nem) Egyesület, hanem a Hazafias Népfront védőszárnyai alatt tevékenykedő helytörténészek csoportja a Veszprém Megyei Honismereti Tanulmányok sorozatát. Mennyi makacs kitartás, elszánás és ügyszeretet kellett ennyi idő alatt, hogy a kiadvány fennmaradjon. Emlékszünk rá, hogy a hazafiság fogalma hogyan került a 3 T „tűrt” kategóriájába, megkülönböztetve lévén a „nacionalizmus” (a pozitív internacionalizmus negatív ellentétpárja) s a „patriotizmus” (ha olyan nagyon nem tudnak róla lemondani ám legyen = hazafiság) kifejezések. S a lokálpatrióták kis csoportjai – hivatásos történészek, tanárok, levéltárosok, könyvtárosok – mégis ébren tudták tartani, sőt kis szakkörökben továbbadni a hazaszeretetének eszméjét, ha a szülőföld múltjának feltárásaiba burkolva is.

A Veszprém megyei Honismereti Tanulmányok 1. kötete 1972-ben jelent meg, s a „Szemelvények a felszabadulási pályázat dolgozataiból” alcímet viseli. Bizonyára nem ez az egyetlen kötet, amelynek tanulmányai többsége felejthető lesz, ámbar a történelemben a tényanyag rögzítése még a szemléletmód elvetése esetén is forrásértékű. Az első kötetrel azonban le is rótták a veszprémi helytörténeti kutatók a császár adóját, és az 1973-as 2. kötet már a néprajzi és nyelvjárási pályázat dolgozatait közölte, s így tovább sorakoztak az évente megjelenő gyűjtemények. S csak a kilencvenes években ritkult meg a sorozat – nyilván anyagiak híján –, most két évente hagyja el a nyomdát egy újabb kötet. Nem szűkölödünk mostanában évfordulóiban, ezért Veszprémben is a tematikus szám megjelentetését vállalták, s ezekhez bőkezű szponzornak bizonyult a Veszprém megyei Önkormányzat. S az utolsó két kötet egyetlen tanulmánya sem hullik majd ki az idő rostáján. 1996-ban a honfoglalás veszprémi emlékeit foglalták össze.

1998 decemberében jelent meg a Veszprémi Honismereti Tanulmányok XVII. kötete; az 1848/49-es forradalom és szabadságharc emlékét idéző tanulmányokat gyűjtötte össze Hudi József levéltáros és Tóth Dezső, nyugdíjasként is aktív könyvtáros kollégánk szerkesztésében. A 25 hosszabb-rövidebb emlékező publikáció 18 szerző tollából származik. S ami igen érdekes, nemcsak mai szerzők szerepelnek a válogatásban. A szerkesztők felkutattak és a könnyebb hozzáférhetőség érdekében ismételten publikáltak olyan dokumentumokat, emlékeztetéseket, amelyeket fontosnak ítélték ismét az emlékezetbe idézni: Gróf Batthyány Lajosné visszaemlékezéseit, Karácson Jánosnak a múlt század végi helyi lapokban megjelent visszaemlékezéseit, 48-as témájú írásait (A nemzetőri életből, A megyei gyűlésterem képei, Elmúlt idők).

A most készült tanulmányok, rövid írások a megye 60 településének/tájegységének korabeli eseményeit érintik. A tematika sem kötött; hadászati (Az ihászai csata), politikai eseményeket éppen úgy feldolgoztak, mint Veszprémhez kötődő 48-as személyek életútját (Miltényi József nemzetőr-kapitány – Tapolca, Czuczor Gergely költő, Joós Elek 48-as honvéd, Bozzay Pál honvéd-költő – Zánka.) A megemlékező s éppen ezért többségében szűkre szabott írások közül kiemelkedik Vázsonyi Varga Béla tudományos igényű írása: Az első népképviselési országgyűlés képviselőválasztása Veszprém megyében. A szerző levéltári forrásokra támaszkodva a teljes megyére kiterjedően feldolgozta mind a képviselőválasztások eseménytörténetét, mind a választói adatokat. (Ez utóbbi táblázatos publikálása fontos adatsor a megye valamennyi települése számára.) Ezen túlmenően még rövid életrajzi összefoglalást is ad a választott képviselőkről.

Érdekes adalék 1848 történetének utóéletéhez – ám a recenzenst kissé zavarba ejtette – egy furcsa dokumentum publikálása. „A Révfülöpi Honismereti Gyűjteményben őrzik Pauler Ákosnak, a neves filozófusnak – Pauler Gyula jeles múlt századi történész fiának – 1917–1918-ban, a nagyatyja, a jeles tudós, tanár és politikus Pauler Tivadar naplójából készült feljegyzéseit” – vezeti be a forrásközlést a dokumentumot közreadó és jegyzetekkel kiegészítő P. Miklós Tamás. Tehát itt egy eredeti, 1848–49-ben készült napló (Pauler Tivadar) címszavakra rövidített (Pauler Ákos) publikálására került sor. A korabeli eseménytörténet nyomon követése még így is élvezetes olvasmány, de bizonyára az eredeti napló – hiszen az is megvan! – teljes közlése a jegyzetekkel együtt érdekesebb lett volna, mint csupán az, hogy mit tartott érdekesnek hetven évvel később az unoka.

A honismereti kötet utolsó harmada a megye helyismereti mozgalmával foglalkozik. Sajnos, ezúttal sem maradhattak el az – egyébként tartalmas – nekrológok: Szalóki Károly költő, Süle Sándor pedagógus, helytörténeti kutató, és a Könyvtáros volt szerkesztője, a veszprémi indíttatású, s oda vissza-visszatérő Páldy Róbert távozott az élők soraiból.

A történeti évkönyv szerkesztési hagyományaihoz híven könyvrecenziók (ezúttal témába vágó könyveké), valamint az elmaradhatatlan gondos bibliográfiák zárják a kötetet: Ajánló bibliográfia 1848/49 Veszprém megyei történetének kutatásához (Hudi József); Veszprém megyei helytörténeti bibliográfia (1995–1997); Bibliográfia a kéziratok honismereti, helytörténeti művekből. Ez utóbbi kettőt – mint 1972-től mindig – a gondos-precíz bibliográfus, Tóth Dezső állította össze. (-ri-ko)

(Veszprém megyei honismereti tanulmányok 17. 1848–1998. Veszprém, Honismereti Egyesület, 1998 184 l. Megrendelhető a Veszprém megyei Könyvtártól; ára 200,- Ft)

Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1991–1993

Nemzeti könyvtárunk 1957 óta megjelenő évkönyveinek újabb kötete három esztendő (1991–1995) történéseiről ad számot, illetve – a korábbi évek gyakorlatához hasonlóan – az OSZK működéséhez, történetéhez kapcsolódó, valamint – a könyvtár tudományos feladataihoz nagyon is kötődő – könyv- és művelődéstörténeti tanulmányokat tartalmaz. Szomorú kényszerűségből a tradíciókat a nekrológok közlésében is folytatja a Kovács Ilona felelős szerkesztésében tekintélyes létszámú szerkesztőbizottság közreműködésének napvilágot látó kötet. Nyolc személytől, egykori, elhunytá idején már nyugdíjas vagy még nagyon is aktív munkatársától kellett búcsúzni e három évben a könyvtárnak: Juhász Gyula főigazgató mellett Kelecsényi Gábor, Kozocsa Sándor, Kovács József, Bereczky Lászlóné, Schneller Károly, Tóth Lajos és Kéki Béla nekrológja olvasható az évkönyvben.

1991–1993: a rendszerváltoztatás – választásoktól számított – első „teljes” évétől kb. az első szabadon választott miniszterelnök haláláig terjedő évek lassan-lassan már maguk is történelemmé szublimálódnak. A történelem szüntelen változás, alakulás – talán fejlődés is. Arnold Toynbee történetfilozófiáját – mint ismert – arra a gondolatra alapozta, hogy a civilizációk a történelem kihívásaira adott válaszok formájában keletkeznek és fejlődnek. Toynbee-i értelemben vett kihívások – vagyis a szűkebb és tágabb környezet feltételeinek kedvezőtlenebbé válása – jócskán érték az egyént és a művelődési intézményrendszert az elmúlt időszakban. Hogyan, milyen válaszokat adott nemzeti könyvtárunk az évtized kezdetének kihívásaira – ezt tudjuk meg az OSZK működéséről beszámoló jelentést olvasva, mely közben óhatatlanul Párizs városának jelmondata – „*Fluctuat, nec mergitur*” – jut az ember eszébe. „*Hullámszik, de el nem merül*” – vajon mi mással lehetne jobban jellemezni nemzeti könyvtárunk (és persze az egész magyar könyvtárgy) helyzetét az 1990-es évek elején?

Az OSZK-nak két kihívással kellett szembenézni. Az egyik a politikai és (részben) gazdasági rendszerváltoztatás körüli évek fölöttébb instabil financiai, jogi és intézményi helyzetéből adódott. Az állományalakításnak a reálértékben csökkenő pénzügyi keretek miatti nehézségei, a kötelempéldányok beszolgáltatása körül tapasztalható bizonytalanságok és hiányosságok vagy a könyvtárra nehezedő megnövekedett használói igények tartoznak e csoportba. További gondot jelentett – és jelent –, hogy a felhasználói igények növekedése elsősorban nem „a nemzeti könyvtár, hanem egy általános gyűjtőkörű nyilvános közművelődési-egyetemi-tudományos könyvtár feladatainak nehezen körülírható megvalósítását várja el gyűjteményeitől és szolgáltatásaitól” (107. p.)

A politikai rendszerváltoztatás mellett a 80-as, 90-es évek fordulója a nagy könyvtárak számára más értelemben is a rendszerváltoztatás időszaka volt. A

tradicionális szervezetű és munkafolyamatú könyvtárak ekkoriban kerültek szembe azzal a kihívással, amit a gépesítés jelent a könyvtári struktúra egészére. Az OSZK is ezekben az években vezette be integrált rendszerét, a *DOBIS/LIBIS*t. (A rendszer első nemzeti könyvtári alkalmazására a Széchenyi Könyvtárban került sor; lehet egyébként, hogy az egyetlenre is, hiszen viszonylag rövid idő után már 1998-ban felváltotta az *AMICUS*.) A *DOBIS/LIBIS*-hez kapcsolódó fejlesztő munka legjelentősebb eredménye – méltán tekinthető korszakváltásnak – 1992-ben a hagyományos formájú katalógusok lezárása és az olvasói térben elhelyezett on-line katalógus használatba helyezése volt. A központi szolgáltatások körébe tartozó kurrens külföldi folyóiratokra vonatkozó lelőhelyinformációk nyújtása terén is komoly eredményt ért el az OSZK az *NPA CD-ROM* adatbázis megjelenítésével.

Nem egészen méltányos persze az OSZK tevékenységéből e két területet kiemelni, hiszen ahhoz, hogy nemzeti könyvtárunkról elmondható legyen, miszerint „*Fluctuat, nec moritur*”, összehangolt erőfeszítésekre volt szükség minden szervezeti egységen belül, de valószínűsíthető, hogy később, kellő történeti távlatból visszatekintve ezek a fejlesztő munkák válnak a kort elsősorban meghatározóvá.

A beszámolót a könyvtár kiadványainak és a munkatársak névsorának jegyzéke zárja. Hiányzik viszont a kötetből – 1970 óta először – a KMK működéséről számot adó jelentés. Mi az oka? Nem pótolja a beszámolót – mert más a rendeltetése – a KMK által megjelentetett könyvek és periodikumok listája.

A nemzeti könyvtár múltját és tevékenységét három tanulmány taglalja. *Somkuti Gabriella* újabb értékes dolgozattal gazdagította az OSZK kiegyezés utáni történetét feltáró tanulmányainak sorát, ezúttal a könyvtár állományának alakulását tekinti át 1867–1874 között primér források alapján. *Kégli Ferenc* is ezzel a korszakkal foglalkozik: *Könyvek, térképek és zeneművek kurrens nemzeti bibliográfiái a dualizmus korában – különös tekintettel az Országos Széchenyi Könyvtárra, 1867–1918* című írásában. *Beöthyné Kozocsa Ildikó* műhelytanulmánya az 1983–1991 között zajló *Corvina-programról* számol be, vagyis a *Budapesti Egyetemi Könyvtár* és kisebb részben az OSZK súlyosan rongálódott Corvináinak restaurálásáról.

A könyv- és művelődéstörténeti tanulmányok között *Soltész Zoltánné* egyik utolsó tanulmányát olvashatjuk az evangélikus egyház alapvető hittételeit tartalmazó *Ágostai Hitvallás (Augustana Confessio)* 1580-as lipcsei kiadásáról, pontosabban annak egyik, kivételesen szép reneszánsz kötésben az OSZK-ban őrzött példányáról és egykori tulajdonosairól. *V. Ecsedy Judit Szenei Kertész Ábrahám*, a jeles XVII. századi váradi nyomdász munkásságát tekinti át felszerelésének bemutatásával. Forrásközlésével a Dózsa-féle parasztháború németországi visszhangjához szolgáltat adalékokat *Borsa Gedeon*. (*Korabeli tudósítások Nürnbergben az 1514. évi magyarországi parasztháborúról.*)

W. Salgó Ágnes nagyívű művelődéstörténeti tanulmányában János pap – a képzelt, ám a középkori ember fantáziáját felgyújtó, a messzi Keleten uralkodni véltkeresztény király legendás alakjáról van szó – nyomába eredve azt vizsgálja, hogy egyes konkrét történelmi események hogyan hatottak a legendára, miként formálták, ami egyébként komoly ösztönzést „adott a távoli országok jobb megismeréséhez, az ismeretlen messzeséget megcélzó felfedező utakhoz. Keresése

hozzájárult a néprajz fejlődéséhez, gyarapította a térképészeti ismereteket.” (390. p.)

Wix Györgyné könyvtártörténeti írást közöl az évkönyvben. Az 1794-ben letartóztatott, majd a következő évben kivégzett *Hajnóczy József* könyveit a hatóságok elkobozták, és egészen 1876-ig a királyi kúria levéltárában őrizték, amikor átadták az OSZK-nak. A szerző az átadás során készült jegyzéket közli, kiegészítve az 1878-as pótlólagos átadás dokumentumaival. *Hajnóczy* (könyvei közé egyébként *Laczkovics János* néhány kötete is bekerült) könyvtárának jegyzéke 301 tételben több mint 600 kötetet számlál, bizonyítva, hogy hazánk – ahogyan a közreadó írja – nemcsak a tengelymarasztaló sár, a pipatórium és az ámbituson heverő agarak országa volt, hanem felvilágosodott elmék otthona is. Kár, hogy a becses gyűjtemény kötetének egy része már nem található meg az OSZK-ban, a többespéldányok sorában több, egykor *Hajnóczy* könyvtárába tartozó kötettől is „megszabadult” a könyvtár.

A kötetben publikált tanulmányok sorát *Sonnevend Péter* írása zárja, aki *A magyar könyvkiadás a rendszerváltozás éveiben: statisztikai elemzés* címmel közöl mind könyvtárosoknak, mind kiadói szakembereknek továbbgondolásra érdemes adatokat és gondolatokat.

Összegzésül megállapítható, hogy az *Évkönyv* e kötete is értékes tanulmányokkal gazdagította az irodalmat. Ugyanakkor a szerkesztőbizottságnak érdemes lenne ösztönözni az OSZK munkatársait, hogy egyéb témákban is tegyék közre kutatásaik eredményeit. Elgondolkodtató, hogy – csak az 1981-es kötettől nézve (azóta egyébként mindössze öt kötet jelent meg: 1981, 1982–1983, 1984–1985, 1986–1990, 1991–1993; talán sikerül behozni a nagy lemaradást) – egyes tájakról, különgyűjteményekről, szervezeti egységekről, azok munkájáról vagy általánosabb érvényű könyvtári kérdésekről nem jelent meg közlemény, legalábbis az *Évkönyv*ben. A nagy átfutási idő miatt kétségtelenül nem érdemes túlzottan napi aktualitásokhoz kötődő dolgozatokat itt publikálni, de szakterületünk (a könyvtártudomány?) talán a történet mellett is képes tudományos igényességű elméleti tanulmányok közzétételére. Reménykedjünk.

Pogány György

Könyvjelző-kiállítás a Hajdúböszörményi Könyvtárban

Az olvasó ember hasznos „segédeszköze” a *könyvjelző*: az abbahagyott olvasás folytatásának nélkülözhetetlen „biztosítéka”. Mivel a könyvet becsülő ember nem szívesen hajtja be a lapokat, feltételezhető, hogy használata csaknem egyidős lehet a könyvnyomtatással.

Sokféle anyagból, változatos formákban, motívumokkal díszítve készülnek. Gyakran bölcs tanácsokat, a könyvre vonatkozó aforizmákat is közvetítenek az olvasó felé. Készítésüket minden ügyes kezű ember megkísérelte az elmúlt évszázadokban. Olykor hivatásos művészek is gazdagították e „műfajt”. Napjaink-

ban is sokan használják őket. A Hajdúböszörményi Városi Könyvtárban január végéig gyönyörködhettünk a jól válogatott és gondosan rendezett másfélszáz darabban.

A kiállítás anyagát Galacziné Kathi Mária gyűjtötte össze közel húsz lelkes olvasó segítségével. A kiállítás legrégebb darabja az 1920-as években készült *Marosvásárhelyen*. Az Erdélyi Kalendárium kiadója, a híres Teleki Téka díszkönyvkötője, Kron Ernő adta ajándékként az előfizetőinek. Érdekes – és persze praktikus – „könyv-védő” tanácsokat olvashatunk rajta.

A legtöbb kiállított könyvjelző *textilre* készült, kevés szint használva, igen változatos keresztzemes hímzés-mintákkal. Egyedi kézimunkák, jó ízlést tükröznek. Esztétikumukkal kiemelkednek a japán merített *papírra* nyomott példányok, s az egyiptomi *papiruszra* festett darabok. Nagy csoportot alkotnak a természet csodálatos szépségét színes képekkel érzékeltető könyvjelzők, amelyeket az Evangéliumi Kiadó nyomtatott elgondolkodtató *bibliai* idézetekkel.

Ugyancsak nagy számban láthatunk *bőről* készületeket, melyeket rátéttel, fonással, áttöréssel, vakbőrnyomással díszítettek. Megfogják szemünket a *gyöngyfűzéssel* készült, jó színösszeállítású példányok is. A kiállítás kedves színfoltja az a 29 *gyermekmunka*, amely élénk színeivel, naiv bájjával sokáig emlékezetes marad számunkra.

A böszörményi könyvjelző-tárlat dicséretes ötlet megvalósulása. Nem sok lehetett eddig belőle hazánkban. Arról győzi meg a látogatókat, hogy a könyvjelző nemcsak hasznos és nevelő hatású, de örömet adó *szépség-forrás* is.

Varga Gábor

